

A ZSOLNAY GYÁR TÜNDÖKLÉSE ÉS VISZONTAGSÁGAI

THE RISE AND THE VICISSITUDE OF THE ZSOLNAY PORCELAIN MANUFACTURE

HAFFNER TAMÁS doktorandusz

Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar
Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola

Abstract

The Zsolnay Porcelain Manufacture was the most important industrial unit in Pécs. The working class was the most determinative social group in the free royal city. The most factories were founded in the middle of the 19th century. Thanks to the industry became Pécs the economical centre of the South Transdanubian Region. The Zsolnay Porcelain Manufacture was founded by Vilmos Zsolnay in the 1860s. Vilmos Zsolnay was a very talented merchant, who bought his brother's small manufactory, which became a world famous porcelain manufacture. Vilmos Zsolnay experimented a lot of new technologies, and made new types of ceramics like porcelain-fayance and eosin. Until his death he got more than twenty international prize. After the World War II the socialist state confiscated the manufacture, which was the end of the Zsolnay Porcelain Manufacture's vicissitude. In the 1990s the state tried to sell the manufacture, but thanks to the state's bad economical position it failed. In 2006 Pécs won the title of European Capital of Culture in 2010, and the city built the Zsolnay Cultural Quarter.

I. Pécsi ipar helyzetképe a gyáralapítás idején

Pécs szabad királyi város a 19. század közepén a Dél-Dunántúl legnagyobb és legnépesebb városa. Lakossága a török hódoltság alól történő felszabadulást követően fokozatosan nőtt, mely döntő részt a betelepülő németeknek és délszlávoknak, továbbá az agglomerációból beköltöző falusi népesség városba költözésének volt köszönhető. E folyamatok az 1849 után különösen felgyorsultak, melyet követő húsz évben a hozzávetőlegesen 16 000 fős népesség mintegy másfélszeresére nőtt,¹ ami magával vonta a döntő részt németajkú városban a magyarok részarányának növekedését. Pécs Pest-Buda után a történelmi Magyarország második legnagyobb agglomerációjával rendelkező városa volt, mely jól szemlélteti, hogy napjainkkal ellentétben a 19. század közepén a „Dél-Dunántúl fővárosa” jelentős gazdasági potenciállal bírt. Nem csoda tehát, hogy az akkoriban még jelentős mezőgazdasági termelés és bányászat mellett folyamatosan jöttek létre a városban az ipari üzemek.

A iparosok a város meghatározó társadalmi csoportját alkották, akik főként a 18. század végén betelepülő németajkúak voltak. A pécsi bőripar a Tettye patak völgyében jött létre, ahol egy időben tucatnyi kisebb nagyobb tímárműhely működött egymás mellett. A 19. századi iparosodás során a nagyobb, gőzgépeket alkalmazó bőrgyárak háttérbe szorították a kisebb tímárságokat, mellyel megkezdődött a bőrgyártás koncentrációja. Ennek keretében jött létre a Höfler-testvérek által kis családi tímárságból felfejlesztett Pécsi Bőr-

gyár és a Hamerlmi János által 1861-ben alapított pécsi Kesztyűgyár. 1865-ben kezdte meg működését a Haberényi Pál által alapított, későbbi Hamerli gépgyár, amely biztosította az iparosodó termelés gépigényét. 1848-ban kezdte meg termelését Hirschfeld Leopold sör-gyára, mely a pécsi élelmiszeripar egyik jelentős vállalata volt. Az ipar fejlődésének köszönhetően Pécs a 19. század végére vált igazán gazdasági szempontból a Dél-Dunántúl meghatározó központjává. E gazdasági helyzetben döntött úgy a „gyáralapító” Zsolnay Vilmos, hogy bátyját kisegítve, átveszi annak veszteséges kőedényüzemét.

II. Veszteséges kőedényüzemből a világhírnévig

A Felső-Magyarországról származó Zsolnay familia egyik ága a 18. század végén költözött Pécsre. Zsolnay Vilmos édesapja, Zsolnay Miklós sikeres kereskedőként a városi középpolgárság felső részéhez tartozott. Zsolnay Miklós hat gyermeke közül a legidősebb, a szabadságharcot és az emigrációt is megjárt Zsolnay Ignác apja tőkéjének segítségével 1853-ban alapította meg kőedénygyárát. Ignác üzeme kevesebb, mint egy évtized alatt tönkrement, a csődtől testvére, a gyáralapítóként elhíresült Zsolnay Vilmos mentette meg.

Zsolnay Vilmos 1828. április 19-én született. Kereskedői pályafutását a család Király utcai díszműáru boltjában kezdte, mely pályát apja kifejezett akaratanak eredményeként választotta. Tanulmányait a bécsi Polytechnisches Institutban végezte, melyek befejezését követően Bécsben, a neves Martin és Bauer díszműáru cégnél helyezkedett el. Frankfurti, drezdai, majd bécsi tevékenysége után hazaköltözik, ahol a forradalom alatt nemzetörként tevékenykedik. Ezt követően apja főtéri boltjában dolgozik. 1953-ban megkapja apjától örökségét, a főtéri rövidáru boltot. Testvérel való társulást követően egy éven belül Zsolnay Vilmos kivásárolta öccsét, s 1864-től önállóan igazgatta gyárát. Ez az esemény fordulópontot jelentett Zsolnay Vilmos életében, aki keramikai, mérnöki és kémiai előképzettség nélkül vágott bele testvére bedőlt vállalkozásának felvirágoztatásába. Kezdetben – testvéréhez hasonlóan – kezdetleges technológiával folytatta a gyár a termelést, azonban Zsolnay Vilmos tehetsége és művészet iránti szeretete a kutatásra és szakmai fejlődésre motiválta a fiatal kereskedőt. Zsolnay Vilmos a gyár átvételét követően elkezdte fejleszteni a gyártási technikát. 1868-ban tett angliai útjának tapasztalatai meggyőzik arról, hogy az olcsó osztrák és cseh porcelánnal a használaté nyek piacán nem tud versenyezni, gyára csak akkor lehet versenyképes, ha a díszmű- és luxusporcelánokat is gyárt. Kémiai kísérletekbe és kutatásokba kezdett, melynek során a város környékén 71 különböző agyagfajta lelőhelyét térképezte fel.² A Dunai Gőzhajózási Társaság megbízásából Zsolnay Vilmos Goldstein Márkkal társulva építhette meg a Mohács–Üszög vasútvonal Pécsig történő pár kilométeres bővítését. A tenderből befolyó bevételből állította üzembe első gőzgépét és szerzett a cement és chamotte gyártáshoz elengedhetetlen vízhasználati jogot. Örökségét 10 000 koronáról 25 000 koronára gyarapítva, a városi tanács engedélyének birtokában megalapította az „Első Pécsi Cement Chamotte és Tűzbiztos agyagáruk gyárát”, azaz a pécsi Zsolnay gyárát. Ekkor a gyár 20–25 munkást foglalkoztatott, akiket maga a gyáralapító képzett, s akik számára életük végéig biztos megélhetést adott a gyárában. A gyár üzemeltetése teljesen lekötötte, így 1872-től kereskedői tevékenységét elhagyva a gyár igazgatására koncentrált. A cementgyártással csakhamar felhagyott, mert a gyártást a nyersanyag nagy szállítási költsége jelentősen megdrágította, így az nem volt versenyképes a piacon, s a vasútépítés befejezését követően saját használatra sem volt szükség rá.³

Az áldozatos munkának köszönhetően a siker sem váratott sokáig magára. Első nemzetközi sikerét az 1873-as Bécsi Világkiállításon érte el, ahol a zsűri a gyár termékeit nagy

bronzéremmel és díszoklevéllel, a mestert pedig az uralkodó Ferenc József-rend nagykeresztjével jutalmazta. A sikert követő osztrák és külföldi megrendelések hatására Zsolnay Vilmos kiterjesztette a gyár termékportfólióját, s megkezdte az azóta világhírűvé vált Zsolnay díszedények gyártását. Eleinte levonóképekkel, majd kézi festéssel díszített majolika vázák, korsók és tálak a historizmus korszakára jellemzően történelmi motívumokat jelenítettek meg. A gyár fejlődésének az 1873-as bécsi tőzsdekrachot követő pénzihiány sem szabott gátat, a válság ellenére komoly keresletre szert tevő luxusedényei többek közt gyermekeinek Júliának és Teréznek keze munkáját dicsérik. Zsolnay Vilmos a hagyományos kőgyurma alkalmazása mellett megkezdte a porcelán gyártást is, melyből a kezdetekben laboratóriumi használati cikkeket és kisebb vázakat készített. Az 1878-as Párizsi Világkiállításra az általa kikísérletezett ólommentes mázai használatával elkészített „porcelán-fayence”-ből készített díszedényeivel lépett a zsűri színe elé, akik innovatív munkájáért nagy aranyérmeket és a francia becsületrendet ítelték oda számára. Zsolnay Vilmost az elismerések újabb és újabb fejlesztésekre sarkalták. Az új termékkel a világpiacra betörő gyár vezetője 10 éves kizárólagos külföldi értékesítési szerződést köt a bécsi Wahliss nagykereskedővel.⁴ A nemzetközi elismerések és az új technológiák alkalmazása folyamatosan növelte a keresletet a gyár termékei iránt. A század végére annyira megnőtt a díszműtárgyak kereslete, hogy a kezdeti pár festő helyett, már 170 dolgozó készítette a Zsolnay műtárgyakat. A Zsolnay gyár remekművei az egész Monarchia területén, magánpalotákban, fürdőhelyeken, Budapest reprezentatív építkezéseinél is megjelentek.

Zsolnay Vilmosnak az egyre növekvő gyár felügyeletében segítséget nyújtott fia, Zsolnay Miklós, aki 16 éves korától fogva fokozatosan kapcsolódott be a gyár igazgatásába. Testvérei Júlia és Teréz is aktív részesei voltak a gyár működésének, folyamatosan keresték, kutatták a díszműtárgyak új motívumait.

Teréz népművészeti emlékeket gyűjtött, melyekből merítette ötleteit az új mintákhoz. Nevéhez köthető díszítések a népies, magyaros motívumokat dolgozzák fel. Júlia ezzel szemben a kelet felé fordította figyelmét. Neki köszönhető a perzsa, indiai és a lótuszmotívum megjelenése a gyár termékein. Nem volt véletlen az édesapa férjválasztása sem. Terézt Mattyasovszky Jakab geológushoz, Júliát pedig Sikorszki Tádé lengyel származású építésmérnökhöz adta hozzá, akik bekapcsolódva a gyár tevékenységébe szaktudásukkal segítették a családi vállalkozás további virágzását.

Zsolnay dr. Wartha Vincével a 15. századi olasz mesterek eljárásait kutatva egy régi-új eljárást kísérleteztek ki, melyet a görög hajnalpír után „eosinnak” neveztek el. Ez az eljárás lett az mely az Osztrák–Magyar Monarchia legismertebb gyárává tette az időközben nagyüzemmé fejlődő gyárat, mely eljárással a leghíresebb szecessziós Zsolnay kerámiák készültek, mint a Milánói Világkiállítás magyar pavilonjának ékköve, a Kacsás kút. A gyár eközben folyamatosan növelte telephelyének méretét, hogy teret biztosítson az új eljárásoknak és a növekvő termelési volumennek.

Zsolnay Vilmos már a kezdetektől nagy hangsúlyt fektetett a jól kvalifikált munkások alkalmazására, melynek köszönhetően családok több generációi dolgoztak és dolgoznak mai napig is a Zsolnay gyárban, annak ellenére, hogy az elvárások igen magasak voltak. A munkaidő napi 13 óra volt, heti hat napon keresztül. Ezért munkától függően heti 1,00–6,95 forint bért, valamint a dolgozók egy részének munkáslakásokat biztosított az agyagszerzés céljára megvásárolt telkeken álló lakásokban, továbbá a kifejezetten erre a célra a gyár környékén felvásárolt házakban.⁵ A kor szakképzett utánpótlás biztosítására Zsolnay Vilmos 1886-ban a gyár területén iparostanonc iskolát alapított, ahol kezdetben 88 diák főként – a gyári dolgozók gyerekei – szakismeret mellett általános középiskolai ismereteket is tanítottak. 1895-re kinőve Pécs városát Budapesten terjeszkedett a gyár, ahol

fayance-sanitár és fali csempék előállításával foglalkoztak. Az 1890-es évek végére a gyár munkáslétszáma megközelítette a 700 főt, mely a korszakban a város teljes lakosságának 2%-át jelentette.

A gyáralapító Zsolnay Vilmos 1900. március 23-án halálozott el. Tevékenységét több európai állam magas állami kitüntetéssel, a szakma 33 kiállítási díjjal, Pécs városa pedig díszpolgári címmel és közadakozásból épült, a város mind a mai napig egyik nevezetességének számító köztéri szobor együttesével emlékezett meg híres szülöttjéről.

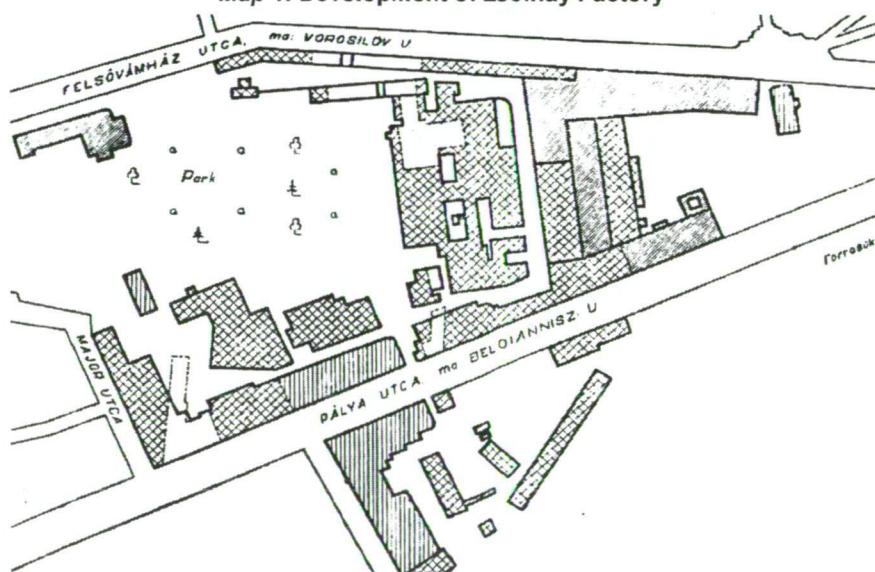
III. Zsolnay Vilmos eszméinek továbbélése

Zsolnay Vilmos halálát követően fia, Zsolnay Miklós vette át a gyár vezetését. Húgával örökösödési szerződést kötött, akik 50 000 korona életjáradékért lemondtak tulajdonjogukról. Zsolnay Miklósnak köszönheti Pécs városa a Zsolnay-szobor mellett másik kiemelkedő látványosságát az ezrin bikafejek díszítette Zsolnay kutat, melyet 1910-es években ajándékozott a városnak. Ekkora Zsolnay Miklós már monopolhelyzetet vívott ki magának a hazai piacon,⁶ ami mellett továbbra is sikeresen szerepelt a hazai és nemzetközi kiállításokon, melyeken 12 elismeréssel járult hozzá édesapja gyárának világhíréhez.

A gyár területe a növekvő kereslet és a termékportfólió bővítésének hatására folyamatosan növekedett. Míg a kezdetben a Felsővámház utca, Major utca és Pálya utca (ma Zsolnay Vilmos utca) által körülvárt területen csak pár kisebb épület állt (térképen kitöltés nélküli részek), addig az ezredfordulóra a gyár már a pálya utca másik oldalán lévő telket is magában foglalta (térképen kockás kitöltéssel jelölt épületek). Zsolnay Miklós vezetése alatt a gyár a Pálya utca melletti épületekkel bővült (térképen ritkább vonalkitöltéssel jelölt részek), míg a két világháború között döntő részt keleti irányban terjeszkedett (térképen sűrűbb vonalkitöltéssel jelölt részek).

1. térkép. A Zsolnay Gyár fejlődése

Map 1. Development of Zsolnay Factory

Forrás: Rúzsás Lajos (1954): A pécsi Zsolnay-Gyár története, Dunántúli Tudományos Intézet. Pécs. 65. old.

Zsolnay Miklós igazgatósága alatt kevés új technológia született, azonban annál több új forma és design. A historizáló stílust pár éves átmeneti időszakot követően a századfordulótól felváltotta a szecesszió, melynek remekműveit a gyár művészei egymástól függetlenül, ám egymásra hatást gyakorolva alkották meg. Zsolnay Miklósnak nem születtek saját gyermekei, ezért a Zsolnay név továbbörökítése érdekében örökbe fogadta nővére gyermekeit, akik nemcsak a nevet, de a családi vállalkozásban való közreműködést is megörökölték nagybátyjuktól. A harmadik generáció tagjai közül először Zsolnay Teréz fia, Zsolnay-Mattyasovszky Tibor lépett be a gyárba, aki nagybátyja kérésre magánhallgatóként iratkozott be a műegyetemre, melyet pár év után hátrahagyva a budapesti Kereskedelmi Akadémián fejezte be tanulmányait.

Az I. világháború nemcsak a gyárat, hanem a családot is sújtotta. A „Nagy háború” kitörését követően valamennyi ifjú Zsolnay leszármazottat behívtak katonai szolgálatra, akik távollétében Zsolnay Miklós egészségi állapota folyamatosan romlott. 1917-től feladatait már nem tudta ellátni, helyét három unokaöccse vette át a gyár élén. A világháború alatt a gyár díszáru- és építészeti kerámiagyártás helyett hadi célokra szolgáló ipari porcelán gyártására állt át. A szerb megszállás teljesen felőrölte a gyár tartalékait. A hazai nyersanyagforrásoktól elzárt gyár minden megmaradt nyersanyagát felélte, vagy a megszállók hordták el azokat, a béreket pedig csak hitelből tudták finanszírozni az új gyárigazgatók. A megszállás után a már évek óta Ausztriában betegeskedő Zsolnay Miklós élete is véget ért. A gyár vezetését végérvényesen a harmadik generáció korábban is a gyárban dolgozó férfi tagjai Zsolnay-Mattyasovszky Tibor és Zsolt és Sikorski Miklós vették át. Az unokatestvérek hosszú lejáratú hitelek felvételével stabilizálták a gyár működését, melyet közkezeseti társasággá alakítottak. A háború utáni gazdasági válság miatt a termelés nem jövedelmezett, a lassú fellendülésnek az 1929-1933-as világgazdasági válság szabott gátat. A hajdan monopolhelyzetben lévő gyár a szerb megszállást követően ismételt dolgozók elbocsátására és megszorításkora kényszerült.

A fellendülés ismételt lehetőségét hordozta magában a II. világháborúra való tudatos készülődés, ami a hadiiparhoz szükséges villamosítási munkák miatt átmeneti fellendülést jelentett az ipari porcelán gyártásban. A viláégégés alatt a gyár tevékenysége szünetelt, melyet követően a család kísérletet tett a termelés folytatására, azonban a kiépülő kommunista gazdaságpolitika ennek gátat szabott.

IV. Zsolnayból Pécsi Porcelángyár

A gyárat 1948-ban államosították, a családtagokat elűzték a gyár területéről. A vagyontól megfosztott iparosok közül a Zsolnay családnak kellett talán a legnagyobb kínokat kiállni. Tekintve, hogy otthonuk a gyár területén volt, azt is hátra kellett hagyniuk, így Pécs egyik illusztris famíliája egyik napról a másikra földönfutóvá vált. Az államosítás során az 1902-ben megvásárolt budapesti Porcelán Fayence Gyár Budapesti Porcelángyár néven önállósult. A pécsi gyár pedig Pécsi Porcelángyár Nemzeti Vállalat néven az első öt éves terv keretében megkezdte az ipari porcelán gyártását. Öt éves kényszerpihenő után 1953-tól újra megkezdtek a használati edény- és díszmű porcelán gyártását, míg a kályha- és építőkerámia gyártása – az állami lakásépítkezések igényei miatt – 1955-ben indult újra. A gyár által készített pyrogránit segítségével állították helyre sok más műemléképület mellett a Parlament és a Mátyás-templom világháborús sérüléseit.⁷ A gyár dolgozói létszáma fokozatosan növekedett a tervutasításos rendszerben. A háborút követő megközelítőleg 700 fős létszám 1954-re ezer fölé emelkedett, míg 1960-ban 1250, 1965-ben

pedig már 1450 fő volt. Ezt követően a létszám 1400 és 1700 fő között ingadozott.⁸ A vállalat 1963-ban elvesztette önállóságát, s É. M. Finomkerámia-ipari Országos Vállalat Pécsi Porcelángyára néven gyáregységgé minősítették vissza. A Zsolnay márkanév használatára 1974-től kerülhetett sor, amikor a magyar állam megegyezett Mattyasovszky-Zsolnay Margittal – Zsolnay Vilmos unokájával – annak használatáról. A gyár 1982-től újra önálló állami vállalatként működhetett 1991 végéig.

V. Huszonöt küzdelmes év története

1991. december 31-én az állami vállalatból létrejött a Zsolnay Porcelángyár Rt., mely 94%-ban állami tulajdonba, 6%-ban pedig – az ingatlanrészek miatt – a pécsi, a harkányi és az orfűi önkormányzatokhoz került.⁹ A társaság kihasználva a „kinyíló piac” adta lehetőségeket a magasabb nyereséget ígérő műszaki porcelán és díszműtárgyak piacán pozícionálta magát, ami a kezdeti veszteségek után ugyan szerény nyereséget termelt a társaság számára. 1990-ben felmerült, hogy akár a teljes gyárat eladják az amerikai Riverside nevű társaságnak, aminek hatására Zsolnay-Mattyasovszky Miklós, a gyáralapító unokája és a gyár korábbi vezetője beperelte a gyárat, kérve a bíróságtól a „Zsolnay” márkanév- és az emblémahasználat megvonását.¹⁰ A közel hét évig tartó per végén a Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy „a márkanév a gyár termékeihez kötődik, így használata nem sért személyiségi jogokat, tehát nem kifogásolható”. Bár a per végül a gyár szempontjából kedvezően zárult, azonban a kétes kimenetelű bírósági eljárás több potenciális befektetőt meghátalálásra készthetett. A Riverside mellett 1992 szeptemberében CP Holdings Ltd., a Midlands Electricity Plc., valamint az Investor Rt. alkotta konzorcium tett vételi ajánlatot,¹¹ amit 1993 januárjában előszerződés követett. Végül az Állami Vagyonkezelő Rt. a konzorcium által támasztott elfogadhatatlan feltételek, többek közt a minimum 20 százalékos dolgozói létszámcsokkentés miatt elállt az üzlettől.

Ezt követően nyílt privatizációs ajánlati felhívással kerestek új vevőt a társaságra.¹² 1994 júniusában a gyár vezetése engedélyt adott a gyár MRP-szervezetének megalakulására, lehetőséget teremtve ezzel a dolgozóknak a részvényvásárlásra.¹³ Bár a kiírásra több jelentkező is akadt – többek között konzorciumi tagként a gyár MRP-szervezete is megvásárolta volna a gyár harmadát – az ÁPV Rt. eredménytelennek nyilvánította a pályázatot és októberben új kiírást tett közzé azon megkötésekkel, hogy a 84%-os tulajdonrésze nem lehet kisebb összeget ajánlani, mint a névértéke, továbbá, hogy a vásárlók garancia igényei a vételt illetően hátrányt jelentenek a privatizációs pályázatok elbírálásakor. Ezek mellett a vételár kiegyenlítésekor kárpótlási jegyet csak 10%-ban fogadtak el.¹⁴

A szigorú pályázati felhívás, főként a kárpótlási jegyek kisarányú elfogadása miatt ez a pályázat is eredménytelenül zárult.¹⁵ Az ÁPV Rt. 1994 áprilisában az eddigi négy legjobb ajánlattevőnek elküldte az új privatizációs pályázatot, amelyet követően 1995. június 16-án került sor a Zsolnay Porcelángyár Rt. privatizációjára. A gyár 74,3%-át egy, a Magyar Befektetési és Fejlesztési Bank Rt.-ből (51%) és négy magánbefektetőből (23,3%) álló konzorcium vásárolta meg.¹⁶ A privatizáció során a gyár MRP szervezete is tulajdonossá vált.¹⁷ A versenyképesség növelése érdekében az új tulajdonosok megkezdték a gyártás modernizálását, melynek keretében két új égető kemence került üzembe helyezésre, s megkezdődött a gyár energiaorganizálási programja.¹⁸ A gyár termelési szerkezetében továbbra is a korábbi négy fő termelési ág: a porcelánszigetelő, a pyrogránit, a háztartási edény és a díszműtárgyak gyártása volt a legjellemzőbb. Az értékesítés volumenének növelése érdekében – immáron TÜV és CERT tanúsítványok birtokában – a gyár bővítette

márkaboltságainak számát, ami a rendszerváltás előtti 5 üzletről 25-re bővült. A privatizációban részt vevő négy magánszemély nem tudta teljesíteni a privatizáció során vállalt 150 millió forintos tőkeemelését, ezért tulajdonrészüket az ÁPV Rt. által alapított Pannon Váltó Rt. számára értékesítették.¹⁹ A gyár ebben az évben az Európai Unió PHARE-programjának keretében 370 ezer ECU vissza nem térítendő támogatást kapott a nyugati típusú vezetési és munkakultúra meghonosítására, emberi erőforrás fejlesztésre, valamint marketingtevékenység javítására. HYFERP-társaságként²⁰ további 700 ezer ECU kedvezményes hitelben részesült, melyet a termelést gazdaságosabbá tevő berendezések megvásárlására fordítottak.²¹ 1997-re a gyár 99%-ban az MBFB utód Magyar Fejlesztési Bank tulajdonába került. Ezzel eltekintve a négy magánbefektető kevesebb, mint egy két éves tulajdonlástól nem a gyár privatizációjára, csupán az állami vagyonkezelők és azok leányvállalatai közötti mozgatásra került sor, melynek eredményeként a gyárnak egy évtizedig nem volt igazi gazdája.

1999-ben az elektromos porcelánszigetelők értékesítésében jelentkező nagyarányú piacvesztés nemcsak a nyereség elmaradását vonta maga után, hanem felszínre hozta a gyár működését régóta negatívan befolyásoló szerkezeti válságot, illetve a termelési és minőségi problémákat. Az ÁPV Rt. határozata alapján 1999-ben a tulajdonos Magyar Fejlesztési Bank három részre bontotta a gyárat. 500 milliós törzstőkével létrejött – a gyárból kiváló és függetlenedő díszmű és épületkerámia részleget magában foglaló – a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Rt., melynek feladata a kézi festésű edény és díszmű termékek, a pyrogránit, és az eozin gyártása. A gyár területén elhelyezkedő műemléképületek fenntartásának és felújításának feladatát a Zsolnay Örökségkezelő Közhasznú Társaság örökölte meg, melyet 350 milliós alaptőkével alapítottak. A meglévő Zsolnay Porcelángyár Rt. pedig a műszaki porcelángyártást folytatta.²² A társaság szétदारabolása mögött a gyár versenyképességének és működőképességének helyreállítási szándéka állt. Az MFB a kötelezettségeterhes gyárból le kívánta választani a műemlékkezelést, és a versenyképesnek gondolt ágazatokat, míg a veszteséges tevékenységekkel együtt fel kívánta számolni a kötelezettségeket magán viselő anyacéget.

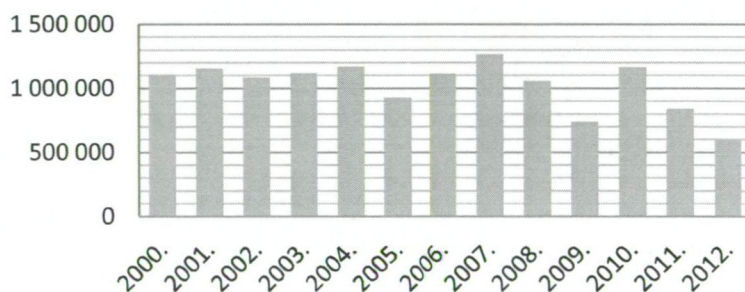
2003. június 17-ig a Magyar Fejlesztési Bank üzemeltette a három társaságot, ami ekkor átkerült az ÁPV Rt. tulajdonába. 2006-ban Pécs Város Közgyűlése a sikeres Európa Kulturális Főváros pályázat egyik nagyberuházása, a Zsolnay Kulturális Negyed megvalósítása érdekében kezdeményezte az államnál a gyár önkormányzati tulajdonba adását. A 2006-ban lezajlott térítésmentes vagyonátadás során mindhárom társaság Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzatának kizárólagos tulajdonába került. Az átvételt követően sor került az időközben teljesen kiüresedett Porcelángyár Rt. beolvasztására a Porcelánmanufaktúrába. A lépést a szétválasztást eredetileg indokoló módszer sikertelensége eredményezte. A Porcelángyárban megmaradó szigetelőgyártást a szétválást követően szinte azonnal értékesítették, s megkezdték a társaság felszámolását, melyet azonban forrás hiányában nem vittek végig. A szétválás ezzel pont az ellenkező hatást érte el. A Porcelángyárnál maradó infrastruktúra nélkül a Porcelánmanufaktúra képtelen lett volna folytatni a termelést, a Zsolnay társaságok közötti elszámolások pedig tovább terhelték a társaságok működését. A gyárak átvétele a térítésmentes vagyonátadás ellenére mintegy fél milliárdos kötelezettséget rótt az új tulajdonosra. Az ÁPV Rt. három éves tulajdonlása alatt tőkeemelés, vagy tulajdonosi kompenzáció helyett tagi kölcsönrel finanszírozta a gyár veszteséges működését, mely kötelezettséget az átadás során rendezni kellett, így a térítésmentes vagyonátvétel valójában mintegy 447 millió forintos kötelezettséget jelentet a város számára.

Pécs városa a Zsolnay Kulturális Negyednek szánt gyáregységek kiürítését követően továbbra is csak veszteségesen tudta a gyárat működtetni, ezért ismételtelen felmerült a gyár

privatizációja. 2010-ben az FCB cégcsoport vásárolta meg egy projektcégen, a Manufaktúra-Befektető Kft.-n keresztül a gyár 49%-át, mely céget 1 év után továbbadott a Közgép Zrt. számára, aki mintegy 160 millió forintot fordított a gyár megújítására. Ez az összeg azonban korántsem volt elegendő a továbbra is alapvető strukturális problémákkal küzdő gyár nyereségesé tételéhez, mert a múltbéli kötelezettségek rendezése szinte teljesen felémésztette ezt a forrást. Egy év elteltével a menedzsment jogokat birtokló kisebbségi tulajdonos jelképes, 1 forintos vételáron értékesítette a gyárat a többségi tulajdonos városnak, akik ismételten szakmai befektető bevonásával képzelték el a több mint 150 éves, szebb időköt is megélt gyár további működtetését.

A gyárat a sűrű tulajdonosváltás, az elmaradt beruházások és a felgyülemlett adósság súlya mellett a folyamatosan romló piaci környezet is sújtotta. A romló értékesítési lehetőségek, valamint az Európán kívülről, döntő részt Kínából beáramló olcsó háztartási porcelánok tovább szűkítették nemcsak a Zsolnay, hanem valamennyi magyarországi porcelánmanufaktúra termelési lehetőségeit. Zsolnay gyár esetében kevesebb, mint másfél évtized alatt közel a felére esett vissza az értékesítés volumene, amit folyamatos elbocsátások követtek, melynek következtében a gyár dolgozóinak létszáma az ezredforduló 431 dolgozójáról 2012-re alig több mint a felére 221 főre csökkent. A gyár működése csak folyamatos tulajdonosi dotációval volt megvalósítható, mely fokozta új szakmai befektető bevonásának szükségességét. A Zsolnay gyár helyzete nem egyedül, hasonló problémákkal küzd mind a Herendi-, mind a Hollóházi Porcelánmanufaktúra, akik tevékenységét a magyar állam, vagy az állami vagyongazdálkodó, MNV Zrt. támogatja. Hasonló tárgyalások folytak a pécsi gyár működésének állami támogatása kapcsán is, azonban ezek kézzel fogható eredményt nem hoztak.²³

1. ábra. Zsolnay gyár értékesítési volumene ezer forintban
Diagram 1. Sales volume of the Zsolnay Manufacture in 1000 Ft

Forrás: Saját szerkesztés a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. adatai alapján

2013 februárjában új szakmai befektetőként Bachar Najari szír származású üzletember vásárolta meg a gyár többségi részvényekét Pécestől azzal a szándékkal, hogy a gyár-alapító Zsolnay Vilmos nyomdokain ismét világszinten ismert, keresett márkává tegye a pécsi díszműveket.²⁴

A pécsi Zsolnay Gyár 161 éves működése során megélt a nemzetközi hírnév sikerét és a háborúk, gazdasági válságok nehézségeinek veszteségét is, azonban a nehézségeket leküzdve napjainkban nem csak Pécs, de Magyarország és Európa ipar- és kultúrtörténetének élő relikviája. Tradícióit a Zsolnay Kulturális Negyed és a Janus Pannonius Múzeum tárlatai mutatják be a nagyközönség számára, annak reményében, hogy a gyár jelenlegi és jövőbeli termékei tovább gyarapítják e gyűjteményeket.

Jegyzetek

1. Kaposi Z. (2006): 14. old.
2. Zsolnay Vilmos 1828-1928 (1928): 6. old.
3. Zsolnay Vilmos 1828-1928 (1928): 12. old.
4. Jávor K. (2004): 239. old.
5. Rúzsás L. (1954): 94–95. old.
6. Hárs É. (1996): 265. old.
7. Sikota Gy. (1975) 227. old.
8. Romváry F. (2001) 220–221. old.
9. ÚDN 1993. május 22. 1–2.
10. ÚDN 1990. március 9. 3.
11. ÚDN 1992. augusztus 15. 1.
12. ÚDN 1993. október 13. 1.; MH 1997. szeptember 30. 6. old.
13. Az MRP keretében az adott vállalat dolgozói kedvezményes feltételekkel vásárolhatták meg a társaság részvényeit. A program a társaságok kisebbségi hányadát kívánta ily módon a dolgozók kezébe juttatni. Az MRP-szervezetek azon privatizációs eljárások során játszottak komolyabb szerepet, ahol nem jelentkezett komoly külföldi érdeklődő a társaság privatizációjára, s a hazai nagybefektetők sem mutattak komolyabb érdeklődést a társaság iránt
14. ÚDN 1994. június 15. 1.; ÚDN 1994. október 15. 9. o.
15. ÚDN 1994. december 22. 1.
16. ÚDN 1995. június 23. 7.
17. ÚDN 1995. július 22. 10.
18. ÚDN 1995. november 9. 3.
19. ÚDN 1996. március 2. 10.; HVG, 1999. március 20. 127. old.
20. Európai Unió PHARE programja keretében kapott támogatások elosztására létrehozott alap.
21. ÚDN 1996. július 16. 1.; ÚDN 1996. július 17. 1, 10.
22. ÚDN 1999. április 17. 6.
23. Interjú Hunyadi Bálinttal, a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. gazdasági igazgatójával (2014. január 29.)
24. ÚDN 2013. január. 14., 1,3.

Felhasznált irodalom

- Erdei É. (1997): Zsolnay kontra Zsolnay. Magyar Hírlap, 1997. szeptember 30. 6. old.
- Hárs É. (1996): Zsolnay Porcelángyár In: Kassai Miklós (szerk.) Pécs–Baranya 100 éve a műszaki és természettudományos folyamatok történetében 1896–1996 Pécs: Baranya Megyei Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége 1996. 261–268. o.
- Jávor K. (2004) A Zsolnay család In: Sebők M. (szerk.): Sokszínű kapitalizmus. HVG Kiadó, Budapest.
- Kaposi Z. (2006): Pécs gazdasági fejlődése 1867–2000. Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara. Pécs.
- Mink M. (1999): Válságban a Zsolnay-gyár: Tányérjósítás. Heti Világgazdaság, 1999. március 20. 121–127. old.
- Új Dunántúli Napló. 1990. március 9. 3.; 1992. augusztus 15. 1.; 1993. május 22. 1–2.; 1993. október 13. 1.; 1994. június 15. 1.; 1994. október 15. 9.; 1994. december 22. 1.; 1995. június 23. 7.; 1995. július 22. 10.; 1995. november 9. 3.; 1996. március 2. 10.; 1996. július 16. 1.; 1996. július 17. 1, 10.; 1999. április 17. 6.; 2013. január. 14., 1,3.
- Romváry F. (2001) A Zsolnay-Gyár 1945 után – In memoriam Zsolnay Vilmos (1928-1900) In: Szirtes G.–Vargha D. (szerk.): Iparosok és bányászok a Mecsekalján. Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara. Pécs.
- Rúzsás L. (1954): A pécsi Zsolnay-Gyár története, Dunántúli Tudományos Intézet. Pécs.
- Sikota Gy. (1975) A gyár története. 1948–1973 között. Corvina. Budapest.
- Zsolnay T.–M. Zsolnay M. (1975): A gyár és a család története. Corvina. Budapest.
- Zsolnay Vilmos 1828–1928 (1928): Dunántúl Egyetemi Nyomdája. Pécs.